

Kansalliskirjasto

Lausunto Kansalliskirjaston tietohallintostrategiasta 2008 - 2012

Kansalliskirjaston tietohallintostrategia on laadittu viidelle vuodelle (2008 – 2012) ja se koskee niiden aikana toteutettavia Kansalliskirjaston kansallisia palveluita. Strategialuonnoksessa kuvataan Kansalliskirjaston tietohallinnon nyky- ja tavoitetilä sekä esitetään strategiakaudelle suunnitellut keskeiset hankkeet. Niitä ovat digitaalisen pitkäaikaissäilytyksen organisointi, asiakasliittymän ja taustajärjestelmän erottaminen, konsortioihin perustuvan päätöksentekojärjestelmän yhtenäistäminen yhdeksi yhteiseksi konsortioksi sekä suunnitelman laatiminen kansallisia palveluita kehittävän ja soveltavan henkilöstön ammattitaidon kehittämisestä. Strategialuonnoksen varsinaisista ehdotuksista Kuntaliiton lausunnossa keskitytään vain kahteen viime-mainittuun.

Koko kirjastoalan toimintaympäristössä on meneillään suuria muutoksia, jotka vaikuttavat kaikkien kirjastojen tietohallintoon. Kunnallisten yleisten kirjastojen osalta tulee palvelurakenteita muuttamaan kunta- ja palvelurakenneuudistus, mahdollisesti myös aluehallintouudistus. Kansallisten keskitettyjen kirjastopalvelujen rahoitusrakenteeseen liittyy toistaiseksi ratkaisemattomia kysymyksiä. Myös nopean teknologisen kehityksen takia Kansalliskirjastonkin tietohallintostrategian laatiminen on erittäin haasteellista.

Kansalliskirjaston tietohallintostrategian lähtökohta on ollut korostuneesti tietotekninen ja tästä syystä ehdotettujen toimenpiteiden toiminnalliset ja hallinnolliset perustelut ovat jääneet puutteellisiksi. Useat niistä edellyttäisivät asioiden (ml. rahoituskysymykset) perusteellisempaa selvittämistä ennen kuin niihin voi ottaa kantaa. Lisäksi toimeenpanosuunnitelmassa esitetty aikataulu vaikuttaa aivan liian tiukalta. Jo kuluvan vuoden 2008 aikana esimerkiksi tehtäisiin sekä osaamis-, toimintatapa- että konsortioselvitys, ja yhteinen asiakasliittymä olisi suunnitelman mukaan käytössä jo ensi vuonna.

Kansalliskirjaston tehtävänä on vuonna 2006 uudistetun yliopistolain mukaan kehittää ja tarjota kansallisia palveluja myös yleisille kirjastoille sekä edistää kirjastoalan kotimaista ja kansainvälistä yhteistyötä. Yleisiä kirjastoja koskevan kirjastoasetuksen (1078/1998) mukaan yleisten kirjastojen keskuskirjaston tehtävänä on puolestaan muun muassa edistää yleisten kirjastojen sekä yleisten kirjastojen ja tieteellisten kirjastojen yhteistoimintaa. Lisäksi sen tulee kehittää kirjasto- ja tietopalvelujen kehittämisessä tarpeellisia yhteisiä työmenetelmiä ja apuvälineitä.

Kun sekä kansalliskirjastolle että yleisten kirjastojen keskuskirjastolle on lainsäädännöllä määriteltä valtakunnallisia tehtäviä, olisi Kansalliskirjaston tietohallintostrategian pohjaksi ollut tarpeen katsaus siihen, mitkä ovat yleisten kirjastojen keskuskirjaston tehtävät ja mitä palveluja se tarjoaa ja kehittää. Jatkossa tarvi-

taankin välttämättä keskusteluja ja linjauksia kahden valtakunnallisen toimijan työnjaosta, palvelujen tuottamisesta ja rahoituksesta.

Kansalliskirjastostrategiassa 2006 – 2015 arvioitiin asiakaskunnan laajenemisen olevan Kansalliskirjastoon kohdistuvista muutoksista tuolloin merkittävin ja edellyttävän "sektorirajat ylittävän, vastavuoroisen yhteistyö- ja palvelukulttuurin luomista".

Kunnallisilla yleisillä kirjastoilla on yhteistyötä koordinoiva yhteistyöelin, yleisten kirjastojen neuvosto. Yleisten kirjastojen neuvosto on laatimassa strategiaansa, johon liittyy myös yleisten kirjastojen verkkostrategia. Nämä strategiat ovat Kansalliskirjaston tietohallintostrategian kannalta keskeisiä "lähistrategioita", joihin sitä tulisi vastavuoroisen yhteistyön rakentamiseksi tarvittavin osin jatkossa asemoida sen sijaan että lähdetään yksinomaan oman organisaation viitekehuksesta liikkeelle.

Sekä tietohallintostrategian asiakaspalvelujen kehittämistä muistiorganisaatioiden yhteisellä tiedonhakupöytäkirjalla ja käyttöliittymällä koskevan ehdotuksen että kirjastojen kansallisen yhteisluettelon luontia koskevan esityksen osalta Kuntaliitto viittaakin kuntien kirjastojen näkemyksiä edustavan Yleisten kirjastojen neuvoston lausuntoon.

Kansalliskirjaston tietohallintostrategia sisältää myös ehdotuksen kirjastoverkon keskitettyjä palveluja koskevaksi uudeksi organisaatiomalliksi, jossa nykyiset kirjastokonsortiot sulautettaisiin yhteen. Strategialuonnoksen mukaan tehokas päätöksenteko edellyttää kirjastosektoreiden nykyisten konsortioiden yhdistämistä, jotta korkeakoulu- ja kuntakentän rakenteelliset muutokset voitaisiin ottaa joustavasti huomioon ja kirjastoverkon ohjaus helpottuisi. Toimeenpanosuunnitelman mukaan vuoden 2008 aikana tehtäisiin nykyisiä päätöksenteko- ja rahoitusmalleja koskeva selvitys, ja uusi konsortio olisi toiminnassa jo vuonna 2009.

Strategialuonnoksessa ehdotus konsortioiden yhdistämisestä jää ilman perusteluita. Päätöksenteko ei tehostuisi sillä, että eri viranomaisten/ylläpitäjien alaiset kirjastot joutuisivat tekemään päätöksiä yhdessä konsortiossa. Kirjastosektoreilla on kullakin oma rahoituspohjansa, ylläpitäjänsä ja hallintonsa – yleisillä kirjastoilla lisäksi lainsäädäntönsä - joten yhteiselle konsortiolle ei ole pohjaa. Nykyiset kirjastokonsortiot ovat pääsääntöisesti edellä mainituista syistä muodostuneet kirjastosektoreiden mukaisesti.

Yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalveluista vastaavat kirjastolain (904/1998) mukaan kunnat. Kunnan opetus- ja kulttuuritoimen hallinto järjestetään kunnissa kuntalain mukaisesti ja se säätelee hallintolain lisäksi pääosin kunnan päätöksentekomenettelyä. Kirjastoa johdetaan osana kunnan johtamisjärjestelmää. Yleisten kirjastojen neuvosto on puolestaan Suomen yleisten kirjastojen verkoston yhteistyötä koordinoiva ja kehittävä elin. Yleisten kirjastojen neuvosto, yleisten kirjastojen keskuskirjasto tai maakuntakirjastot eivät voi tehdä yksittäisiä kuntia tai niiden kirjastopalvelujen järjestämistä koskevia päätöksiä.

Myös kirjastosektoreiden asiakkaiden kirjasto- ja tietopalvelutarpeet eroavat toisistaan. Yleiset kirjastot palvelevat käyttäjäryhmiä, jotka eivät kuulu muiden kirjastojen kohderyhmiin. Samoin yleisillä kirjastoilla on laajoja aineistoja, jotka eivät ole keskeisiä muiden kirjastojen kokoelmissa. Myös yleisten kirjastojen verkkopalveluissa on kysymys sellaisesta toiminnasta ja asiakasryhmistä, jotka ovat yleisten kirjastojen ominta toiminta-alueita, mutta joilla ei ole suoraa kosketusta

esimerkiksi Kansalliskirjaston toimintaan. Yhteisessä konsortiossa voi esimerkiksi tulla joidenkin palvelujen ylitarjontaa suhteessa kysyntään, joka puolestaan synnyttää kustannustehottomuutta. Konsortioiden yhdistämisen sijaan tarvitaan konsortioiden yhteistyötä.

Tietohallintostrategian mukaan kirjastoissa tarvitaan jatkossa sekä entistä vankempaa kirjastoalan ICT -osaamista että kokonaisnäkemyistä tuovaa moniosaamista. Henkilökunnan kehittyminen monialaisiksi osaajiksi tulee strategian mukaan taata soveltuvilla täydennyskoulutuskursseilla ja sisäisillä perehdytysohjelmilla. Ensimmäisenä toimenpiteenä ehdotetaan uusien osaamistarpeiden ja nykyisten toimintatapojen muutostarpeiden selvittämistä.

Strategiassa esitetty huoli kirjastojen sekä kansallisia palveluita kehittävän että niitä soveltavan henkilöstön riittävästä osaamisesta on perusteltu, samoin ehdotus osaamistarpeiden selvityksestä. Myös kuntien kirjastotoimen henkilöstön ammattitaidon kehittäminen on hyvin tärkeää ja "kurssittamisesta" tulisi päästä pitkäjänteiseen ja vaikuttavuudeltaan parempaan täydennyskoulutukseen. Sen määrälliset ja sisällölliset tarpeet vaihtelevat kuitenkin riippuen muun muassa henkilöstörakenteesta, kehittämishankkeista, koulutettavien osaamistarpeista ja aiemmasta koulutuksesta. Yleisten kirjaston osalta täydennyskoulutus järjestetään parhaiten alan oppilaitoksissa, jotka voivat tehdä yhteistyötä Kansalliskirjaston kanssa.

Suomen Kuntaliitto

Maisa Lovio
erityisasiantuntija

